

SPOSÓB ORGANIZACJI BADAŃ

Ogólne informacje o badaniu

Celem badań było uzyskanie odpowiedzi na pytanie o to, czy przestrzeń medialna – rozumiana jako komunikacyjny wymiar sfery publicznej w Polsce – sprzyja deliberacji. Po pierwsze więc, analizie poddano sposób istnienia i nieistnienia w mediach dyskursów publicznych dotyczących określonego tematu. W przypadku tych aktualnych analiz poddano ich wewnętrzną strukturę i dynamikę, a także mechanizmy decydujące o medialnej widoczności. Po drugie, prócz analizowania przestrzeni medialnej, zwrócono uwagę na rolę samych mediów jako aktantów w obszarze promowania idei deliberacji i partycypacji, tworzenia swoistych reprezentacji tych pojęć, a także funkcji mobilizowania obywateli do uczestnictwa w nich oraz informowania o ich przebiegu.

Jako materiał do eksplorowania działania owych mechanizmów wybrano wątki związane z polityką energetyczną jako tym obszarem polityki, który z jednej strony jest przedstawiany jako strategiczny dla państwa i niezwykle istotny dla komfortu życia obywateli, a z drugiej strony – jako skomplikowany, trudny i wymagający szczególnych kompetencji. Spośród zagadnień z tym związanych wybrano trzy wątki tematyczne. Dwa z nich w momencie planowania badań, czyli w roku 2011, były tak zwanymi gorącymi tematami przykuwającymi uwagę mediów – energetyka nuklearna oraz gaz łupkowy. Dodatkowo wybrano wątek dotyczący energetyki wiatrowej jako najbardziej rozpoznawalnej i najczęściej obecnej w polskich mediach formy alternatywnej energetyki opartej na odnawialnych źródłach energii. Ze wstępnych badań eksploracyjnych wynikało, że wątek energetyki wiatrowej bywa traktowany jako swoisty kontrapunkt dla pozostałych dwóch źródeł energii.

Zasadniczy ciężar analiz dotyczy aktualnych dyskursów, zakotwiczonych „tu i teraz”, co w praktyce oznaczało systematyczne monitorowanie mediów

przez 12 miesięcy. Następnie wykonano analizę jakościową treści przekazów w wybranych z tego czasu okresach, co pozwoliło uchwycić ciągłość dyskursów, a więc proces rozwijania argumentacji, kontynuowania wątków, włączania i wyłączenia kolejnych aktorów w trakcie rozwoju dyskursów, konstruowania scen wydarzeń, tworzenia i negocjowania określonych definicji sytuacji. Bieżące monitorowanie umożliwiło badaczom odniesienie się do aktualnej sytuacji społeczno-politycznej.

Przyjęcie założeń intertekstualnej¹ ciągłości wątków i tematów w sferze komunikacji medialnej spowodowało konieczność poszerzenia horyzontu badań, zwłaszcza wtedy, gdy aktualne dyskursy nawiązywały do przeszłości, tworząc punkty zakotwiczenia w określonych symbolach, metaforyce czy konstrukcjach historycznych. Badania poszerzono zatem o analizy historyczne prasy. W przypadku energetyki jądrowej uwzględniono czas, w którym dyskurs na ten temat pojawił się w mediach ogólnoinformacyjnych i zaniknął, a więc lata 80. XX wieku, a następnie pięć lat bezpośrednio poprzedzających okres analiz bieżących, czyli lata 2007–2012.

W przypadku pozostałych wątków, łupków i wiatru, uwzględniono publikacje prasowe z tego samego okresu (2007–2012), przy czym pierwsze publikacje o łupkach pojawiły się dopiero pod koniec roku 2009. Wybór tego samego przedziału czasowego do analiz historycznych dla wszystkich trzech wątków był celowy, zakładano bowiem, że ci sami aktorzy będą się pojawiać w różnych dyskursach, wchodząc w koalicje, konstytuując zasoby i zajmując pozycje wobec różnych problemów i wartości. Ten sam okres analiz umożliwił więc stworzenie aktualnego dla danego czasu katalogu aktorów, zasobów oraz reguł, które – jak zakładano – mogą być istotnym punktem odniesienia dla analiz mechanizmów rozwoju dyskursów bieżących. Z wyselekcjonowanych za pomocą słów kluczowych materiałów prasowych wylosowano więc próbę tekstów, a następnie poddano je ilościowej i jakościowej analizie, której wyniki stały się punktem odniesienia dla krytycznej analizy dyskursu medialnego z lat 2013–2014.

1 Pojęcie intertekstualności przywołujemy tu za Bakhtinem (1982) w nawiązaniu do idei dialogiczności i polifoniczności tekstów, wychodząc poza powieść i odnosząc te pojęcia do tego, co autor nazywa rzeczywistością słowno-ideologiczną, a co rozumiemy operacyjnie jako zbiór tekstów (w szerokim rozumieniu tekstu kultury) dostępnych jego użytkownikom w ramach istniejących dyskursów. Dialogiczność oznacza tu, że żadna wypowiedź nie istnieje w izolacji, zawsze odnosi się do kontekstów, w których wcześniej zaistniała lub do których może zostać odniesiona. Polifoniczność zatem, tak jak w powieści oznacza istnienie wielu głosów wyrażających różne światopoglądy postaci, często polemiczne wobec siebie i niepodporządkowane nadrzędnej świadomości autora, tak w sferze publicznej odnosi się do wielogłosu różnych dyskursów wyrażających własne sądy o świecie i niepodporządkowanych nadrzędnie zdefiniowanej wykładni prawdy, lecz podlegających wytwarzanym przez owe dyskursy tendencjom integrująco-centralizującym, które Bakhtin określa tendencjami kulturowymi (por. też Fairclough 2011).

Podsumowując, procedura badawcza obejmowała trzy etapy analiz:

- analizę dyskursu prasowego lat 80. związanego z wątkiem energetyki nuklearnej;
- analizę dyskursu prasowego z lat 2007–2012 dotyczącego wątków energetyki wiatrowej, gazu łupkowego oraz energetyki nuklearnej;
- analizę dyskursu medialnego (telewizja, prasa, radio, Internet) z wybranych celowo okresów pomiędzy kwietniem 2013 r. a kwietniem 2014 r.

Dodatkowo dla okresu kwiecień 2013–kwiecień 2014 przeprowadzono ilościową analizę zawartości dyskusji dotyczących wątków tematycznych w mediach społecznościowych za pomocą algorytmów opracowanych przez firmę SentiOne. Szczegółowe założenia metodologiczne tego badania omówiono w rozdziale szóstym poświęconym analizie mediów społecznościowych (Wit Hubert, *Reprezentacje wybranych wątków energetycznych w polskim Internecie*).

Wszystkie analizy będące podstawą niniejszego opracowania wykonano przy wsparciu programów komputerowych. Analizy prasy oraz publikacji internetowych były prowadzone przy użyciu programu QDA Miner, podczas gdy analizy przekazów wideo i audio przeprowadzono, korzystając z programu ATLAS.ti.

Pytania badawcze

Autorzy zamieszczonych w niniejszym zbiorze prac, odnoszących się kolejno do medialnych dyskursów energetyki jądrowej, gazu łupkowego oraz energetyki wiatrowej, zasadniczo starają się odpowiedzieć na następujące pytania badawcze:

- Czy media tworzą warunki do publicznej deliberacji i jak jest ona rozumiana? Czy media tworzą pomost pomiędzy deliberacją na poziomie mikro i makro? Czy promują partycypację obywatelską?
- Jakie mechanizmy włączania i wyłączania aktorów są obserwowane w dyskursach medialnych?
- W jaki sposób ujawniają się relacje władzy? Czy dyskurs partycypacyjny może być (i czy jest) przestrzenią dominacji?

Pytania szczegółowe dotyczą:

- 1) Inkluzywności. Kim są aktorzy dyskursów, co decyduje o ich widoczności medialnej i przypisywanym w komunikacji statusie? W jakich rolach występują? Jakie są mechanizmy włączania aktorów? Czy obserwowalne jest przeciwdziałanie wykluczeniu – upominanie się o aktorów brakujących, zwracanie uwagi na grupy pomijane w dyskusji, diagnozowanie problemów związanych z uczestnictwem w dyskusji?

- 2) Sposobów komunikowania. Jakie są preferowane w dyskursie sposoby komunikacji (np. emocjonalność vs racjonalność)?
- 3) Interesów. Jakie interesy są artykułowane w dyskursie, a jakie są przypisywane aktorom? Czy przysługują im roszczenia ważności? Czy w dyskursie są wyrażane interesy jednostkowe (grupowe), czy także interes wspólny – jeśli tak, jak jest konstytuowany? Czy interesy są negocjowane (coś za coś) czy uzgadniane (perswazja), czy towarzyszy im poszukiwanie nowego rozwiązania? Jakie są mechanizmy legitymizowania interesów (np. przez wspólne dobro – jak i przez kogo definiowane)? Jakie są mechanizmy delegitymizowania interesów?
- 4) Dialogiczności. Czy dyskursy medialne w ramach danego wątku są polifoniczne? Jakie są uniwersalne wartości przyjmowane przez aktorów jako podstawy debaty i kształtowania polityki energetycznej? Jakie antywartości są przypisywane aktorom? Czy obserwowalne są mechanizmy „przekładalności perspektyw” i jakie? Jakie są mechanizmy nawiązywania, rozwijania argumentów: dyskurs jako interakcja? Jakie są mechanizmy okazywania szacunku?

Dialogiczność na poziomie dyskursu określono w odwołaniu do idei intertekstualności (zgodnie z przedstawionym jej rozumieniem), dodatkowo dialogiczność odnoszono do poziomu wypowiedzi aktorów, posiłkując się indeksem jakości dyskursu, zaprojektowanym pierwotnie do oceny debat parlamentarnych (Steenbergen i in. 2003). Wymiarami dialogiczności są tu więc:

- a) partycypacja – udział różnorodnych aktorów w debacie, aktywne zabieranie głosu w mediach;
 - b) poziom uzasadnienia – wyrażenie własnego stanowiska, odniesienie się do stanowiska przeciwników i kontrargumentowanie, odniesienie się do stanowiska przeciwników i deprecjonowanie go lub grupy oponentów bez kontrargumentacji;
 - c) treść uzasadnienia – orientacja na interesy grupowe czy też dobro wspólne (jak definiowane jest dobro wspólne – na przykład jako dobro większości czy jako rozwiązania poprawiające położenie najmniej uprzywilejowanych w strukturze społecznej?);
 - d) okazywany szacunek – wyrażany w wypowiedzi;
 - e) zdolność do zmiany zdania.
- 5) Celów i form debaty. Czy obserwowalne jest dążenie do konsensusu (orientacja na dobro wspólne, poszukiwanie nowego rozwiązania), czy raczej mapowanie stanowisk i różnic (jako cel normatywny), dążenie do kompromisu (orientacja na negocjacje) lub narzucenie rozwiązań (dominacja). Czy występuje wskazywanie i promowanie form deliberacji? Jakich (rady, ciała doradcze, konsultacyjne itp.)?

Powyższe pytania stanowią dla autorów kolejnych rozdziałów kompas wyznaczający kierunek analitycznej refleksji nad dyskursami zogniskowanymi wokół wątków energetycznych, widocznymi w przestrzeni medialnej. Krytycznym rozważaniom poddają oni jednocześnie to, co w owej przestrzeni niewidoczne: przemilczane argumenty, nieobecnych aktorów, wskazywane obszary niewiedzy i nieprzewidywalnego, a także to, jak z obszarami niewidzialnego i nieokreślonego radzi sobie przestrzeń komunikacji publicznej.

Historyczne analizy dyskursów prasowych

Historia dyskursów wokół energetyki nuklearnej sięga okresu po drugiej wojnie światowej. Liczne analizy prowadzone przez badaczy społecznych na całym świecie wykazały nie tylko duże zróżnicowanie owych dyskursów, ale także wysoki stopień ich wewnętrznej konsolidacji, wykształcone środki symboliczne, w tym także ikoniczne przedstawienia, oraz tendencję do polaryzacji grup organizujących się wokół owych dyskursów (por. Gamson, Modigliani 1989).

W Polsce ten dyskurs w znaczącym stopniu pojawiał się w mediach ogólnoinformacyjnych w roku 1985, co miało związek z podaniem do publicznej wiadomości informacji o zamiarze wybudowania w Polsce reaktora. Katastrofa w Czarnobylu, która odcisnęła piętno na dyskursach nuklearnych całego świata, określiła także dynamikę dyskursu w Polsce, a następujące wkrótce potem przemiany społeczno-polityczne i odstępianie od planów budowy sprzyjały uspieniu owego dyskursu w kolejnych latach. Pomimo zasadniczych różnic w funkcjonowaniu mediów, ich roli i znaczenia w latach 80. i współcześnie, porównanie dyskursów nuklearnych zaskakuje z jednej strony trwałością określonych struktur argumentacyjnych, z drugiej zaś odmiennymi mechanizmami legitymizacji owych argumentów. Zachowanie kluczowych pojęć przy jednoczesnej zmianie ich zakresu semantycznego, na przykład rozumienia ryzyka, pozwala lepiej uzmysłowić sobie dynamikę rozwoju dyskursu i mechanizm wytwarzania jego wewnętrznych reguł.

Analiza materiału prasowego miała tu charakter dwuetapowy. Podczas pierwszego etapu przeprowadzono ilościową analizę wybranej zawartości czasopism. Analiza skupia się na częstości występowania kategorii kodowych oraz ich wzajemnych relacji. Elementami opisu były:

- cechy formalne: tytuł gazety, data publikacji, charakter tekstu (publicystyka, czyli wypowiedź zawierająca elementy wartościowania i interpretacji, lub news – wypowiedź o nadrzędnej funkcji informacyjnej, podająca fakty);

- cechy treści: główne tematy kodowane według procedury otwartej, a więc na podstawie obecności określonych zdarzeń i problemów, które następnie grupowano w bardziej ogólne kategorie (np. budowa elektrowni jądrowej, opis technologii jądrowej, awaria w Czarnobylu – likwidacja skutków awarii w Czarnobylu, opis wydarzeń, akcja profilaktyczna, opis napięć i konfliktów społecznych, opis napięć i konfliktów politycznych, kryzys energetyczny, rozwój gospodarczy/cywilizacyjny) oraz perspektywy ich ujęcia (polityka krajowa, polityka międzynarodowa, ekonomia, technologia, ekologia).

Analizie poddano także: kontekst wypowiedzi, typ aktorów (aktorzy indywidualni/kolektywni), wartościowanie, język wypowiedzi (elementy formalne), elementy perswazji (elementy semantyczne).

Narzędziem badawczym był klucz kategoryzacyjny. Kodowanie przeprowadzono w sposób częściowo zamknięty za pomocą programu QDA Miner. Sposób kodowania polegał na przyjęciu ogólnych kategorii kodowych, a następnie – na podstawie zakodowanych fragmentów – abstrahowaniu z treści subkategorii kodowych. Przykładowo przyjęto kategorię „perswazja” (ze względu na cel wypowiedzi), następnie z fragmentów o charakterze perswazyjnym wtórnie wyodrębniano mechanizmy perswazyjne stosowane w tekstach. Ten rodzaj kodowania nie tylko pozwolił na stosowanie kodów zakorzenionych w tekstach, ale także ułatwił systematyczną pracę podczas drugiego, jakościowego etapu badań.

Należy dodać, że w badaniu zrezygnowano z kodowania rozłącznego z uwagi na pokrywanie się kodów (np. konkretna osoba występowała w jednym artykule zarówno jako ekspert, jak i polityk). Pilotażu narzędzia dokonały niezależnie trzy osoby na tym samym materiale tekstowym. Dopiero przedyskutowana i zmodyfikowana wersja stała się podstawą prowadzonych badań.

W drugim etapie badań posłużono się metodologią analizy sytuacyjnej według Adeli Clarke (por. Kacperczyk 2007) – wyłonione podczas pierwszego etapu kategorie wykorzystano do budowy map ilustrujących relacje pomiędzy nimi. W tym celu wykonano analizę map sytuacyjnych oraz analizę społecznych światów i aren. Szczegółowe założenia tej metody omówiono poniżej.

Budowa korpusu tekstów lat 80.

Podstawą wyboru tekstów była „Bibliografia Zawartości Czasopism”. Na jej podstawie ustalono znaczący wzrost liczby artykułów poświęconych energetyce w prasie ogólnoinformacyjnej w roku 1986. Jako punkt kulminacyjny w latach 80. przyjęto awarię elektrowni w Czarnobylu. W 1985 roku w związ-

ku z planowaną budową elektrowni atomowej w Polsce wątek energetyki jądrowej wyraźnie częściej pojawiał się w prasie niż w latach poprzednich, kiedy to był poruszany nieomal wyłącznie w technicznej prasie branżowej. Po roku 1986 do końca lat 80. temat energetyki jądrowej pojawiał się coraz rzadziej.

Po sporządzeniu listy artykułów opublikowanych w prasie społeczno-informacyjnej z lat 1985–1989, odnotowanych przez „Bibliografię Zawartości Czasopism”, zrezygnowano z dalszej analizy tych tytułów, w których artykuły publikowano sporadycznie (jeden–dwa artykuły w ciągu roku), i skupiono się na analizie tych umożliwiających pewną ciągłość dyskursu.

Ze wstępnego korpusu wykluczono więc tytuły: „Pobrzeże”, „Przegląd Techniczny”, „Tygodnik Demokratyczny”, „Przegląd Tygodniowy”, „Energetykę”, „Zeszyty Naukowe”, „Naukę Polską”, „Życie Gospodarcze”, „Państwo i Prawo”. W rezultacie otrzymano wstępny korpus tekstów, którego szczegółową strukturę umieszczono w *Aneksie 1*.

Po wstępnej selekcji materiału (pod względem rzeczywistego dopasowania tematycznego) do analizy zakwalifikowano 63 artykuły opublikowane od stycznia 1985 roku do grudnia 1989 roku. Skrótową charakterystykę analizowanych tytułów zawiera *Aneks 2*.

Atom, łupki, wiatr — dyskurs prasowy lat 2007–2012

Podobnie jak w przypadku analizy dyskursu prasowego lat 80., badanie wykonano w dwóch etapach. Były to ilościowa analiza zawartości wybranych czasopism oraz jakościowa analiza sytuacyjna tekstów prasowych. Badanie ilościowe miało na celu sporządzenie katalogu elementów występujących w dyskursach, które następnie poddano analizie pod kątem łączących je relacji. Prócz podstawowych kategorii wykorzystanych w narzędziu poprzedniego etapu, takich jak:

- cechy formalne: tytuł gazety, data publikacji, charakter tekstu (publicystyka, czyli wypowiedź zawierająca elementy wartościowania i interpretacji, lub news – wypowiedź o funkcji informacyjnej, podająca fakty, wywiad);
- cechy treści: główne tematy (budowa elektrowni jądrowej w Polsce, funkcjonowanie elektrowni jądrowych na świecie, opis technologii jądrowych, alternatywne źródła energii, kryzys energetyczny, bezpieczeństwo energetyczne, ekologia, wzrost cen energii, sytuacja ekonomiczna, bezpieczeństwo energetyczne, bilans energetyczny

kraju, wydarzenia, współpraca międzynarodowa, prawo, inne) oraz perspektywy ich ujęcia (polityczno-administracyjne, polityczno-ekonomiczne, ekonomiczne, technologiczne, edukacyjne, ekologiczne, „świat życia”, inne);

- funkcje tekstu: kontekst wypowiedzi, aktorzy indywidualni, aktorzy kolektywni, wartościowanie, język wypowiedzi (elementy formalne), elementy perswazji (elementy semantyczne), konstrukty dyskursywne, takie jak konflikt, współczesne i przeszłe doświadczenia, wizje przyszłości, dane liczbowe – statystyki, pomiary itp., kluczowe wydarzenia, rozwiązania i propozycje zakodowane za pomocą kluczy kategoryzacyjnych,

posiłkowano się dodatkowo analizą słownictwa. Wykonano w tym celu analizy frekwencyjne słownictwa, które następnie wykorzystano do identyfikacji słów kluczy i budowy słownika w programie QDA Miner. Przeprowadzone analizy klastrowe pozwoliły zidentyfikować skupienia słów kluczowych (wyznaczonych uprzednio na podstawie analiz częstości) na podstawie indeksu Jaccarda (*Provalis Research 2009*) (za jednostkę analizy przyjęto artykuł). Uzyskane obrazy skupień słów kluczowych posłużyły do wymodelowania dominujących elementów opisu wątków energetycznych (np. pojęcia z dziedziny ekonomii, polityki, ekologii, technologii, codziennego życia itp.)².

Budowa korpusu tekstów lat 2007–2012

Logika budowy korpusu tekstów była analogiczna w przypadku wszystkich trzech wątków energetycznych. Podstawę wyboru tekstów stanowił zbiór wszystkich artykułów zawierających słowa kluczowe zdefiniowane dla danego wątku, opublikowanych w dziennikach: „Gazecie Wyborczej” i jej dodatkach lokalnych, „Rzeczpospolitej” i jej dodatkach tematycznych, „Fakcie”, oraz tygodnikach: „Newsweeku”, „Polityce” i „Wprost” w latach 2007–2012.

Energetyka jądrowa

Do zbioru kwalifikowano teksty zawierające jedną z fraz kluczowych we wszystkich przypadkach gramatycznych. Dla wątku jądrowego były to: „elektrownia jądrowa”, „elektrownia atomowa”, „energetyka jądrowa”, „energetyka

2 Inne przykłady zastosowania tego rodzaju analizy stanowią prace: Wagner 2010 oraz Świątkiewicz-Mośny, Wagner 2012.

atomowa”, „energetyka nuklearna”, „energia jądrowa”, „energia atomowa”, „energia nuklearna”, „siłownia jądrowa”, „siłownia atomowa”.

Z tak sporządzonego operatu liczącego 1252 artykuły wyeliminowano teksty powtarzające się, nieczytelne, uniemożliwiające analizę, otrzymując w rezultacie zbiór 990 artykułów prasowych. Następnie wylosowano próbę reprezentatywną (przyjmując poziom ufności 0,95 i błąd 0,05%) z uwzględnieniem proporcji tekstów publikowanych w poszczególnych latach. Z analizy wyeliminowano teksty programów telewizyjnych oraz streszczeń filmów fabularnych zawierających frazy kluczowe.

Strukturę próby przedstawiono w tabeli 1.

Tabela 1. Artykuły dotyczące energetyki jądrowej – struktura próby

	2012	2011	2010	2009	2008	2007	RAZEM
Liczba artykułów w operacie	248	266	133	171	71	101	990
Liczba artykułów w próbie	74	76	40	47	21	34	292

Źródło: opracowanie własne.

Energetyka wiatrowa

Dla wątku energetyki wiatrowej słowa kluczowe były następujące: „energetyka wiatrowa”, „energia wiatrowa”, „elektrownia wiatrowa”, „farma wiatrowa”. Przeszukanie archiwów prasowych pod kątem występowania fraz kluczowych pozwoliło uzyskać 1103 teksty. Spośród nich, zachowując logikę doboru próby opisaną powyżej, wylosowano 275. Zbudowany w ten sposób korpus tekstów składał się z 275 artykułów. Tabela 2 prezentuje ich rozkład na poszczególne lata.

Tabela 2. Artykuły dotyczące energetyki wiatrowej – struktura próby

	2012	2011	2010	2009	2008	2007	RAZEM
Liczba artykułów w operacie	196	257	228	173	146	103	1103
Liczba artykułów w próbie	51	66	58	45	28	27	275

Źródło: opracowanie własne.

Ponieważ rejestrowano również informacje dotyczące dodatków lokalnych, można sporządzić prasową wiatrową mapę Polski. Najwięcej tekstów ukazało się w dodatku trójmiejskim (29), w Poznaniu (23) i Szczecinie (12). Przestrzenne ułożenie tekstów pokrywa się z obszarami, gdzie wiatraków jest najwięcej. Są to też obszary będące potencjalnie najlepszymi lokalizacjami dla elektrowni wiatrowych ze względu na siłę wiatru.

Dla wątku gazu łupkowego przyjęto następujące frazy kluczowe: „gaz łupkowy”, „gaz niekonwencjonalny”, „łupki”, przy czym w przypadku ostatniej frazy ręcznie wyeliminowano teksty nie dotyczące gazu łupkowego. Zachowano logikę doboru próby zastosowaną dla wątków wiatrowego i nuklearnego, jak również czas publikacji. W praktyce okres analizy uwzględnia jednak teksty z lat 2010–2012, ponieważ w latach 2007–2008 nie odnotowano ani jednego artykułu zawierającego frazę kluczową, a w roku 2009 – zaledwie 2 artykuły.

Z tak sporządzonego operatu liczącego 1738 artykułów wyeliminowano teksty powtarzające się, nieczytelne, uniemożliwiające analizę, otrzymując w rezultacie zbiór 1713 artykułów prasowych. Następnie wylosowano próbę 324 artykułów (przyjmując poziom ufności 0,95 i błąd 0,05%) z uwzględnieniem proporcji tekstów publikowanych w poszczególnych latach. Strukturę próby pokazuje tabela 3.

Tabela 3. Artykuły dotyczące gazu łupkowego – struktura próby

	2012	2011	2010	2009	2008	2007	RAZEM
Liczba artykułów w operacie	861	643	207	2	0	0	1713
Liczba artykułów w próbie	164	120	40	0	0	0	324

Źródło: opracowanie własne.

Dynamiczny przyrost liczby opublikowanych artykułów w latach 2010–2012 dotyczy przede wszystkim „Rzeczpospolitej”. Ta wyraźna przewaga liczebna (ponad 50% analizowanych artykułów) wpływa na charakter dyskursu na temat gazu łupkowego z uwagi na wyraźne profilowanie „Rzeczpospolitej” jako dziennika prawnego-ekonomicznego. Niemniej jednak sama nadreprezentacja tekstów publikowanych w tym właśnie dzienniku wpływa na widoczność w sferze publicznej określonego typu dyskursu i jest sygnałem wyraźnego zaznaczenia ostrzegania gazu z łupków w kontekście problemów ekonomicznych i prawnych.

Analiza dyskursów lat 2013–2014

Trzecim etapem analizowania danych była kompleksowa analiza mediów ogólnoinformacyjnych, ogólnopolskich i lokalnych, przeprowadzona w trzech wybranych dwutygodniowych okresach z dwunastomiesięcznego przedziału między kwietniem 2013 a kwietniem 2014 roku.

Analiza materiału była prowadzona osobno dla każdego typu mediów: prasy, Internetu, radia i telewizji, przy czym ostatnie dwie kategorie łącznie, charakteryzując dyskurs RTV z uwzględnieniem różnic między radiem a telewizją. Odejście od wątku tematycznego jako horyzontu analizy na rzecz typu medium miało na celu umożliwienie analizy porównawczej w obrębie poszczególnych mediów. Choć wątki tematyczne kodowano odrębnie, umożliwiło to badaczom bardziej kompleksową i elastyczną pracę z materiałem, rekonstrukcję związków między danymi źródłami energii w strategiach dyskursywnych danej grupy aktorów, a także tworzenie między nimi swoistych koalicji. Często te same podmioty odwoływały się równolegle do różnych źródeł energii w zależności od sytuacji, traktując je jako konkurujące na rynku energetycznym lub też uzupełniające się. W obrębie każdego medium wydzielono dyskurs zogniskowany wokół danego tematu.

Wyjściowy materiał medialny był monitorowany przez 12 miesięcy – od 1 kwietnia 2013 roku do 31 marca 2014 roku – przez firmę Press Service. Monitorowano takie media, jak:

- telewizja: TVP1, TVP2, TVN, Polsat oraz TVP Szczecin, TVP Łódź, TVP Katowice, TVP Lublin, TVP Gdańsk, TVP Białystok, TVP Poznań;
- radio: RMF, Radio „Zet”, PR1, PR3 oraz Polskie Radio: Lublin, Gdańsk, Szczecin, Białystok, Katowice, Łódź, Poznań;
- prasa: ogólnopolskie i lokalne wydania „Gazety Wyborczej”, „Rzeczpospolitej” i „Dziennika Polskiego”, a także media lokalne: „Polska – Głos Wielkopolski”, „Kurier Szczeciński” – zachodniopomorskie, „Polska – Dziennik Bałtycki” – pomorskie, „Gazeta Olsztyńska” – warmińsko-mazurskie, „Gazeta Współczesna” – podlaskie, „Dziennik Wschodni” – lubelskie, „Super Nowości” – podkarpackie, „Dziennik Polski” (Kraków) – małopolskie, „Echo Dnia” – świętokrzyskie, „Polska – Dziennik Zachodni” – śląskie, „Nowa Trybuna Opolska” – opolskie, „Polska – Gazeta Wrocławska” – dolnośląskie, „Gazeta Lubuska” (Gorzów) – lubuskie, „Gazeta Pomorska” (Bydgoszcz) – kujawsko-pomorskie, „Polska – Dziennik Łódzki” – łódzkie);
- media o profilu informacyjno-ekonomicznym: „Parkiet”, „Puls Biznesu”;
- tygodniki opinii: „Wprost”, „Polityka”, „Newsweek”, „Gość Niedzielny”;
- Internet: 50 portali wybranych pod kątem tematyki oraz zasięgu (wzięto pod uwagę średnią liczbę wejść na stronę).

Szczegółowe zestawienie analizowanych źródeł zawiera *Aneks 3*. Dodatkowo analizy Internetu zostały wzbogacone o badania natężenia dyskursu w mediach społecznościowych dla trzech wątków według zaprezentowanych powyżej słów kluczowych. Badanie wykonała firma Sentione. Jej metodologię szczegółowo omawia Wit Hubert w rozdziale 5. W tym miejscu warto jednak podkreślić, że Internet potraktowano jako sferę publiczną, co oznaczało włączenie do analiz tych jego obszarów, które spełniają warunek otwartego dostępu. Profile prywatne, zamknięte dla ogółu publiczności, przeznaczone

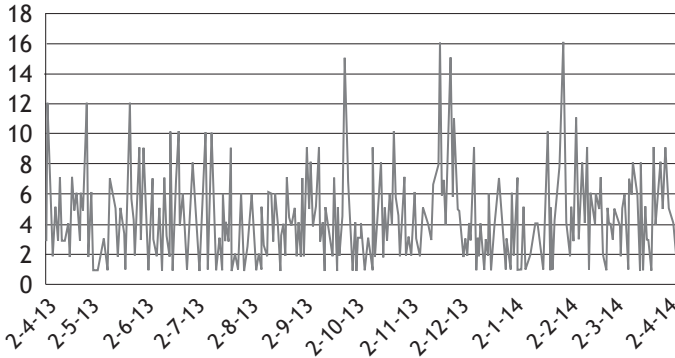
dla grona znajomych, wyselekcjonowanych członków grup, znalazły się poza obszarem badań. Skupienie uwagi na tych portalach czy mediach społecznościowych, które charakteryzują się największą liczbą użytkowników, idzie w parze z przyjętym kryterium widoczności. W Polsce najpopularniejszym sposobem wyszukiwania informacji jest korzystanie z wyszukiwarki internetowej Google. Używa jej ponad 80% internautów. Co więcej, większość z nich korzysta z witryn wskazywanych przez Google na pierwszej stronie wyników wyszukiwania. Mechanizm wyszukiwania uwzględnia między innymi: liczbę odsłon strony, jej opis (związany lub nie z zapytaniem użytkownika), linki z innych stron odsyłające do niej oraz historię własnych wyszukiwań użytkownika (więcej o *Page Rank* – <http://infolab.stanford.edu/~backrub/google.html>). Widoczność strony w Internecie, rozumiana jako jej dostrzeżenie w ogromie treści przez użytkowników, ułatwia jej wyszukiwanie, co z kolei zwiększa jej widoczność. Dla użytkowników bez specyficznych zainteresowań, poszukujących treści podstawowych, jest to kategoria najistotniejsza, decydująca o tym, jakie źródła informacji znajdą (warto zaznaczyć, że aktywne, a więc i kosztowne, promowanie treści wpływa także na wzrost jej widoczności). Użytkownicy o określonym już profilu zainteresowań mają znaczne szanse na trafienie na źródła określonego typu, czyli na zamknięcie się w swoistej niszy informacyjnej (por. Juza 2016, Fuchs 2014).

Roczny monitoring mediów pozwolił stworzyć bogatą wyjściową bazę materiału zawierającego teksty, nagrania audio oraz wideo, a także zdjęcia. Łącznie uzyskano:

- materiał RTV: atom – 759, łupki – 1080, wiatr – 411, łącznie – 2250 nagrań;
- materiał prasowy: atom – 1387, łupki – 1627, wiatr – 1105, łącznie – 4119 tekstów prasowych;
- Internet: atom – 3753, łupki – 5064, wiatr – 2847, łącznie – 11 664 publikacji internetowych.

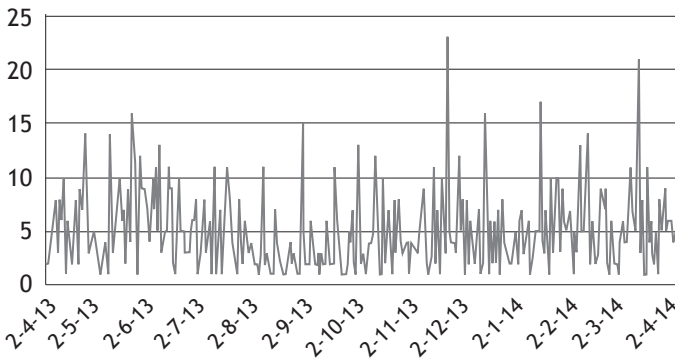
Daje to w sumie 18 033 jednostek analizy.

W celu przeprowadzenia analiz jakościowych konieczna była redukcja materiału. Ze względu na chęć utrzymania ciągłości tematycznej i zakładanych nawiązań między poszczególnymi nośnikami zdecydowano się na wybór celowy okresów charakteryzujących się największą intensywnością publikowania treści związanych z danym tematem. Metoda wyznaczenia tych okresów była inspirowana metodologią wyznaczania trendów (Murphy 1999). Biorąc pod uwagę to, że materiał RTV w około 70% składał się ze skrótowych przedstawień newsów, a Internet cechował się wysokim stopniem powtarzalności treści, za najbardziej adekwatną dla pomiaru intensywności dyskursu uznano liczbę publikacji prasowych w danym czasie. W tym celu sporządzono rozkład częstości publikacji w ujęciu dziennym przez 12 miesięcy dla każdego wątku tematycznego. Wybrano dwa dwutygodniowe okresy i jeden tygodniowy,

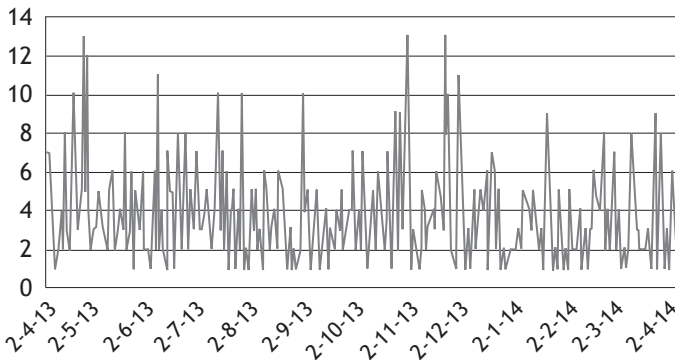
Wykres 1. Częstość publikacji prasowych na temat energii atomowej

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 2. Częstość publikacji prasowych na temat gazu łupkowego

Źródło: opracowanie własne.

Wykres 3. Częstość publikacji prasowych na temat energii wiatrowej

Źródło: opracowanie własne.

cechujące się trendem rosnącej liczby publikacji aż do punktu kulminacyjnego, a następnie zmienianiem się owej intensywności do liczby mniejszej, niż obserwowano w momencie zapoczątkowania trendu rosnącego.

W rezultacie do analizy wybrano po trzy okresy dla każdego wątku tematycznego (zob. tabela 4).

Tabela 4. Okresy publikacji tekstów i audycji RTV włączonych do analizy

Atom	25 XI–7 XII 2013	27 I–8 II 2014	24–29 III 2014
Łupki	17–30 XI 2013	6–20 I 2014	10–16 III 2014
Wiatr	15–29 IV 2013	20 X–2 XI 2013	20–26 III 2014

Źródło: opracowanie własne.

Wybrany sposób doboru materiału jest obciążony pewnymi ograniczeniami. Po pierwsze, analizując dyskursy w czasie ich największego medialnego natężenia, należy się liczyć z tym, że dynamikę owego dyskursu będą wyznaczać wydarzenia, które napędzają zainteresowanie daną tematyką. Biorąc pod uwagę specyfikę mediów mainstreamowych, będą to najprawdopodobniej wydarzenia polityczne i ekonomiczne, konflikty lub skandale.

Można zatem przypuszczać, że w momentach wzrostu widoczności danego tematu w sferze publicznej rozmaite grupy będą mobilizować swoje zasoby, by zaistnieć w przestrzeni medialnej. Z pewnością ich szanse okażą się jednak nierówne. Dyskursy marginalizowane, słabsze pod względem widoczności, mają większe szanse na pozyskanie zainteresowania mediów w okresach, w których brak spektakularnych wydarzeń. Konsekwencją jest jednak mniejsza uwaga społeczna im poświęcana. W sytuacji gdy ponad 65% ludzi deklaruje brak zainteresowania energetyką, pozyskanie uwagi publicznej wymaga dodatkowej stymulacji. Celem trzeciego etapu badań była charakterystyka przestrzeni komunikacyjnej, medialnej danego typu mediów jako przestrzeni sfery publicznej i miejsca deliberacji nad głównymi problemami energetyki. Skonstruowane mapy dyskursywne dla danego typu medium oraz w obrębie danego wątku tematycznego stały się podstawą kolejnego kroku – metaanalizy dyskursów wykonanej przez badaczy na podstawie wszystkich przygotowanych raportów, zakodowanych baz oraz sporządzonych map, notatek i materiałów roboczych. Zręby tej ostatniej pracy analitycznej określiła krytyczna analiza dyskursu, której zasadniczy trzon był inspirowany podejściem Fairclougha (2011), uwzględniającym nie tylko poziom socjolingwistyczny, ale także intertekstualną dynamikę i odniesienia społeczno-kulturowe.

Bibliografia

- Bakhtin M. (1981), *The Dialogical Imagination*, Austin.
- Bakhtin M. (1982), *Problemy literatury i estetyki*, tłum. W. Grajewski, Warszawa.
- Clarke A.E. (2003), *Situational Analyses. Grounded Theory Mapping after the Postmodern Turn*, „Symbolic Interaction”, vol. 26, no. 4, s. 553–576.
- Clarke A.E. (2005), *Situational Analysis. Grounded Theory after the Postmodern Turn*, Thousand Oaks, CA.
- Czyżewski M. (2013), *Teorie dyskursu i dyskursy teorii*, „Kultura i Społeczeństwo”, nr 2.
- Fairclough N. (2011), *Media Discourse*, London–New York.
- Fairclough N. (2012), *Discourse and Social Change*, Cambridge, MA.
- Fuchs Ch. (2014), *Social Media. A Critical Introduction*, London.
- Gamson A.W., Modigliani A. (1989), *Media Discourse and Public Opinion on Nuclear Power: A Constructionist Approach*, „American Journal of Sociology”, vol. 95, no. 1, s. 1–37.
- Juza M. (2016), *Internet w życiu społecznym – nadzieje, obawy, krytyka*, „Studia Socjologiczne”, 1.
- Kacperczyk A. (2007), *Badacz i jego poszukiwania w świetle „Analizy Sytuacyjnej” Adele E. Clarke*, „Przegląd Socjologii Jakościowej”, t. 3, nr 2.
- Mathar T. (2008), *Making a Mess with Situational Analysis?*, „Forum. Qualitative Social Research”, vol. 9, no. 2.
- Murphy J. (1999), *Analiza techniczna rynków finansowych*, Warszawa.
- Ojha H.R., Cameron J., Kumar C. (2012), *Deliberation or Symbolic Violence? The Governance of Community Forestry in Nepal*, „Forest Policy and Economics”, 11 (5), s. 365–374.
- Page Rank – www.infolab.stanford.edu/~backrub/google.html. (dostęp: 10.03.2015).
- Provalis Research Handbook, *Jaccard's index*, <http://www.provalisresearch.com/Documents/QDAMiner32.pdf> (dostęp: 28.12.2015).
- Steenbergen M.R., Bächtiger A., Spörndli M., Steiner J. (2003), *Measuring Political Deliberation: A Discourse Quality Index*, „Comparative European Politics”, 1, s. 21–48.
- Świątkiewicz-Mośny M., Wagner A. (2012), *How Much Energy in Energy Policy? The Media on Energy Problems in Developing Countries (with the Example of Poland)*, „Energy Policy”, 50, s. 383–390.
- Wagner A. (2010), *Zaufać mediom? Analiza mechanizmów samoopisu prasy w sytuacjach kryzysowych*, Kraków.